

O RARĂ MONEDĂ ELENISTICĂ DE ARGINT BĂTUTĂ LA ISTROS

ADRIAN POPESCU

Printre subiectele preferate de grupul de entuziaști colecționari și cercetători care, în 1903, fondau Societatea Numismatică Română, se afla la loc de frunte și studierea activității atelierelor monetare aparținând cetăților grecești din Pontul Stâng, în principal a acelor aflate pe teritoriul Dobrogei. De aceea dedicăm această modestă contribuție aniversării a o sută de ani de continuă promovare a studiului numismaticii prin intermediul Societății Numismatice Române.

Între monedele descoperite la Histria în cursul campaniei de săpături din anul 1998 în sectorul X¹, se află și o mică monedă de argint care inițial nu a putut fi identificată datorită stratului gros de oxid². După curățare piesa s-a dovedit a fi de un tip foarte rar, necunoscut lui B. Pick³, având figurat pe avers capul Demetrei⁴.

Av. Capul Demetrei cu văl și cunună de spice spre dreapta.

Rv. ΙΣΤΡΟΣ sus; vultur spre stânga cu capul întors spre dreapta, pe delfin;
în câmp stânga, spic de grâu; jos HPO

AR ↑ 0,96 g (1,27 g înainte de curățare); 14,3 mm.

R. Münsterberg, BSNR, 16, 1921, 37–40, p. 48–49.

Sector X, V4, -0,62 m, în dărâmătură.

După cum rezultă de mai sus, o piesă aparținând aceluiași tip, aflată în colecția cabinetului numismatic din Viena, a fost publicată de către R. Münsterberg în paginile acestei reviste, în anul 1921, care însă din păcate a fost uitată⁵. Moneda prezintă un interes deosebit în ceea ce privește activitatea atelierului monetar al cetății Istros dovedind că, alături de cunoscutele piese de bronz cu capul Demetrei⁶, argintul a fost monetizat de asemenea, însă în cantități mai reduse. Spre deosebire de piesa publicată în anul 1921, achiziționată de la o persoană din Trapezunt, cea descrisă mai sus a apărut în cursul cercetărilor arheologice, oferindu-ne avantajul unui context și, dacă mai era nevoie, dovada autenticității acestui tip rar.

Comparând cele două piese este clar că amândouă au fost bătute cu aceeași pereche de ștanțe⁷, însă nici una nu este în stare perfectă de conservare și ca urmare cele două se completează în detalii. Dacă aversul nu prezintă probleme, în ceea ce privește reversul R. Münsterberg citea în descriere etnicul ΙΣΙΙ⁸, fără să comenteze. Starea de conservare a piesei din cabinetul vienez nu i-a permis să citească corect legenda, cu toate că în continuare, când descrie numele magistratului HPO⁹, menționează că litera P are bucla slab indicată sau mai precis insuficient gravată: aceasta este de fapt explicația pentru forma numai aparent stranie a etnicului, datorată gravurului, care trebuie citit ΙΣΤΠΙ.

Privitor la însușirile tehnice și metrologice, câteva aspecte se impun a fi discutate. Axul celor două monede, chiar dacă cea deja publicată nu îl are menționat și în acest caz fotografia a fost de ajutor, este orientat la ora XII sugerând faptul că ștanțele erau fixate. Un aspect tehnic pe care nu l-am observat la piesa noastră este subțierea marginii pastilei monetare. De altfel, chiar R. Münsterberg menționează că aceasta se întâlnește în special la piesele mari, iar moneda istrieană constituie o excepție¹⁰. În ceea ce privește nominalul¹¹, greutatea ar fi trebuit să ne fie de ajutor, însă aici suntem limitați de faptul că ambele piese sunt fragmentare. Editorul primei piese considera că este un diobol de etalon attic. Moneda găsită în săpături cântărea înainte de curățare 1,27 g, însă după înlăturarea stratului gros de oxid gri-violaceu, culoare care sugerează un titlu foarte ridicat de argint¹², cântărește numai 0,96 g. În aceste condiții și cu numai două exemplare la dispoziție, credem că este prematur să le atribuim unui etalon anume, mai ales că există dovezi de folosire a unor sisteme ponderale diferite în paralel, ca de exemplu la Byzantion și Chalkedon¹³.

Datarea, ca la marea majoritate a emisiunilor istriene, este una din problemele cele mai spinoase. R. Münsterberg considera cu bună dreptate că tipul este inspirat de emisiunile din Byzantion și Chalkedon, însă propunea ca dată de batere circa 200 a.Chr. Mai recent, emisiunile cu capul Demetrei pe avers aparținând celor două cetăți au fost date circa 235–circa 220 a.Chr. pe baza tezaurului descoperit la Büyükçekmece¹⁴, ceea ce ne oferă prin extensie un *terminus post quem* pentru preluarea tipului și emiterea la Istros a monedelor de argint aflate în discuție. Contextul arheologic în care a fost descoperită moneda a fost datat pe baza materialului ceramic¹⁵ în prima jumătate a secolului al II-lea a.Chr., oferind în acest fel o perioadă de timp, ce este drept nu tocmai scurtă, pentru plasarea momentului pierderii piesei. Având în vedere acestea, cel puțin pentru moment, putem considera ca posibilă perioadă de emisie a diviziunilor de argint cu capul Demetrei, ultimul sfert al secolului al III-lea a.Chr. În acest context trebuie menționat că la începutul secolului al II-lea (circa 200–circa 190) a fost datată singura emisiune istrieană de tetradrahme de argint de tip Alexandru cel Mare¹⁶.

Nu în ultimul rând este evident că descoperiri de acest gen dovedesc că sunt încă numeroase aspecte de elucidat în privința variatelor emisiuni istriene, iar descoperirile din ultimul deceniu nu fac altceva decât să o dovedească pe deplin: noi tipuri sau emisiuni necunoscute au fost sau așteaptă să fie publicate¹⁷ și interpretate.

¹ Cercetările în acest sector sunt conduse de Catrinel Domăneanțu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, căreia îi mulțumim și în acest context pentru informațiile oferite.

² Datorită acestui fapt, piesa a fost returnată de la laboratorul de conservare și restaurare a metalelor necurățată. Dat fiind că monedele grecești de argint găsite la Istros sunt foarte rare și ca urmare orice piesă descoperită are o importanță aparte, am considerat necesar să ne ocupăm personal de curățarea acesteia. Moneda se află la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București.

³ B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, I. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, I*, Berlin, 1898, p. 139–179.

⁴ Pentru reprezentările zeiței pe monedele din Moesia Inferior a se vedea Mihaela Iacob, *Pentica*, 33–34, 2000–2001, p. 355–371.

⁵ Dovadă sunt diversele studii, prea numeroase ca să le amintim aici, publicate din 1921 încoace, care nu aduc în discuție această monedă.

⁶ B. Pick, *op.cit.*, p.168, nr. 472–476 și p.169, nr. 477; C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914–1970*, București, 1973, p. 41–42 (C. Preda).

⁷ Menționăm în acest context că avem cunoștință de încă două piese aparținând acestui tip: una aflată într-o colecție particulară din România, bătută cu o pereche diferită de ștanțe, asupra căreia vom reveni în alt context, și un al patrulea exemplar care ne-a fost comunicat de către W.M. Stancomb, cărui îi mulțumim și aici pentru informație, ce se afla în comerțul de antichități din Marea Britanie dar care, din păcate, era spart în mai multe bucăți.

⁸ R. Münsterberg, *BSNR*, 16, 1921, 37–40, p. 49.

⁹ Tentantă în acest context este stabilirea unei eventuale legături, bazată ce este drept numai pe asemănarea de nume, cu magistratul ΗΡΟΔΟ care este responsabil pentru o emisiune de monede de bronz de alt tip: C. Preda, H. Nubar, *op.cit.*, p. 105, nr. 252, 257 (unde ΗΡΟ) și 264.

¹⁰ R. Münsterberg, *op.cit.*, p. 50–51. Din păcate fotografia de la p. 48 nu pune în evidență acest aspect care pe tetradrahme este foarte clar.

¹¹ Credem că este util să menționăm că se pare că există și cel puțin o piesă de argint mai mare și implicit mai grea purtând capul Demetrei pe avers. Informația o datorez unor colecționari particulari care au descris tipul și numeau piesa „drahmă”. Nu am văzut această monedă și ca urmare informația așteaptă verificări.

¹² Pe baza experienței noastre credem că nu greșim dacă sugerăm un conținut de argint în jur de 90%.

¹³ O. Mørholm, *Early Hellenistic coinage from the accession of Alexander to the peace from Apamea (336–188 B.C.)*, Cambridge, 1991, p. 146.

¹⁴ Margaret Thompson, *ANSMN*, 6, 1954, p. 11–34.

¹⁵ Informație Catrinel Domăneanțu.

¹⁶ M.J. Price, *The coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum catalogue*, Zürich–Londra, 1991, p. 180, nr. 970.

¹⁷ Gh. Poenaru Bordea, în *Simpozion Chișinău 2000*, p. 10, 18–19 și notele 20, 113. O monedă de argint inedită, asemănătoare tipului de la nr. 477 din catalogul alcătuit de B. Pick, având însă nume de magistrat și cu o greutate care sugerează o hemidrahmă se află într-o colecție particulară românească. Piesa va fi publicată în detaliu în alt context.

A RARE SILVER HELLENISTIC COIN STRUCK AT ISTROS

ABSTRACT

In 1921 a silver fraction of an unknown type struck at Istros was published, but was soon afterwards forgotten as later publications make no mention of it. During archaeological excavations at Istros in 1998 (sector X) a second exemplar was found, bearing on its obverse the head of Demeter and on its reverse the badge of the city, an eagle on a dolphin. Both pieces are struck from the same pair of dies and the type is probably inspired by the coins of Byzantium and Chalcedon. This combined evidence, together with the archaeological context in which the second coin was found, point to a date in last quarter of the 3rd century B.C.